

HISTÒRIA I DRET A CATALUNYA,
DE JOSEP M. MAS I SOLENCH¹

El prestigiós jurista i historiador Josep M. Mas i Solench publica una segona edició del seu meritori treball *Mil anys de dret a Catalunya*, aparegut el 1989 (avui esgotat), ara revisat, ampliat i amb aquest altre títol, *Història i dret a Catalunya*. En aquesta ocasió, el seu prologuista, el mestre doctor Josep M. Font Rius, afirma que l'obra és una valuosa introducció al procés de desenvolupament legislatiu de Catalunya, estructurat en distints períodes des de l'època carolíngia fins als nostres dies, ressaltant així l'encert del seu títol: història i dret «com dues esferes juxtaposades, ja que el dret, com la llengua són uns elements integrants de primer ordre en la formació i fesomia del cos i l'esperit d'una nacionalitat».

Aquest exhaustiu treball s'estructura en nou capítols i dos extensos apèndixs, una relació bibliogràfica i un índex de noms. Cal destacar que en cada capítol inclou una relació cronològica dels distints comtes i monarques que regnen al Principat de Catalunya en aquella època a la qual es refereix. En aquest fet es nota la influència de l'altre mestre, Guillem M. de Brocà, autor d'aquella incomparable *Historia del derecho de Cataluña, especialmente del civil*, de principis del segle XIX.

1. Lleida, Pagès Editors, 2003, 172 p.

L'autor inicia el seu estudi amb una breu exposició dels precedents històrics del país, amb els primers elements constitutius «d'uns substrats primitius», i segueix després la seva exposició segons les diverses etapes historicopolítiques des del moment de «la gestació de l'època comtal, l'inici de la casa comtal de Barcelona, el Govern dels comtes reis, les dinasties trastàmara, austríaca i borbònica», i continuant amb les etapes posteriors a la Guerra de Successió amb les seves conseqüències politicojurídiques i fins a l'època contemporània.

En el primer capítol, doncs, Mas i Solench repassa la romanització peninsular amb especial referència a l'aparició i expansió del cristianisme, es refereix després a la constitució del regne visigot i a la seva producció jurídica amb particular menció del *Liber iudiciorum*, i finalment al·ludeix a la invasió musulmana i les seves conseqüències. Aquest capítol conclou amb un esquema històric des de l'any 878 fins a l'actualitat, on s'assenyala per a cada època les principals fonts del dret i les més importants obres jurídiques que en cada cas van apareixent.

El segon capítol, amb el suggerent títol «El despertar dels comtats», tracta de la conquesta cristiana del territori de la Catalunya Vella, amb la decisiva intervenció franca després de l'alliberament de l'ocupació musulmana de les Gàl·lies el 759. Aquesta etapa de la història catalana de poc més de dos segles comprèn el regnat de Carlemany des de 768 fins a Lluís V el 987, període en el qual s'introdueix la casa de Carcasona amb Guifré I als comtats d'Urgell, Cerdanya i Conflent, primer, i després, el 878, als de Barcelona i Girona (Assemblea de Troies, convocada pel papa Joan VIII i el rei Lluís II el Tartamut). L'autor es refereix aquí al procés de conquesta i de població del nou territori, a la formació dels nous comtats i en especial a la introducció del feudalisme; així Mas i Solench tracta de la societat altmedieval del territori novament cristià, del seu Govern i de l'Administració de Justícia, i del dret que sorgeix en aquest moment històric rere la desaparició del regne visigot però amb la pervivència i el reconeixement del seu codi, el *Liber iudiciorum*.

El capítol tercer s'ocupa del procés d'independència dels comtats catalans (de la pre-Catalunya), que culmina a finals del segle x. Un nou període històric en el qual el poder musulmà de la Península es debilita i el seu territori es divideix amb l'aparició de les taifes; però també és el moment de l'arribada dels monjos cluniacencs, la fundació de nous i importants monestirs, etc. Destaquen en aquest període les primeres manifestacions legislatives comtals i l'afirmació del poder comtal, dos fets inseparables, que segueixen la tradició del *Liber iudiciorum*; l'aparició d'un nou i important cos de juristes, com a funcionaris públics, encarregats de l'Administració de Justícia, normalment formats en àmbits eclesiaístics, i la peculiar configuració jurídica de la societat feudal del moment (Mas i Solench s'ocupa de la persona, la família, la propietat, els contractes i el règim de successions).

El capítol quart, centrat en l'hegemonia comtal de la Casa de Barcelona al se-

gle XII, tracta de la unió dinàstica de Barcelona i Aragó, i des de l'òptica institucional Mas i Solench destaca l'aparició vers l'any 1000 (Govern del comte Ramon Borrell), d'una nova cúria comtal diferenciada del consell comtal, que sorgeix imitant la cúria règia franca i que és l'antecedent de les futures Corts Generals. Després d'un quadre onomàstic i cronològic dels comtes des de Borrell II (947-992) fins a Alfons I (1162-1192), Mas i Solench ens refereix també la introducció de la institució de les *convenientiae*, pactes que després de la crisi d'autoritat i de l'Administració de Justícia que sofreixen els comtats catalans, constitueixen la base del nou règim feudal a partir dels nous pactes entre la noblesa i els magnats i l'autoritat comtal; uns concerts que bé poden considerar-se una primera manifestació de l'anomenat *pactisme*, principi polític que havia de regir les relacions entre el monarca i els estaments, representants de la Generalitat del país. També d'aquesta època el nostre autor descriu i analitza les constitucions de Pau i Treva, que emanen de les assemblees del mateix nom integrades per la jerarquia eclesiàstica (originàriament són concilis), i la noblesa laica amb els comtes; les cartes de població i franquesa com a mitjans fonamentals per a la constitució i el desenvolupament de noves comunitats veïnals; la legislació comtal; i els *Usatges de Barcelona*, primer codi feudal europeu, d'autor privat però d'aplicació generalitzada (amb especial referència a les institucions penals, civils i processals d'aquest text).

El capítol cinquè d'aquest llibre se situa en el segle XIII i en el XIV, d'especial significació per a la història jurídica i institucional de Catalunya. És el moment en què les Corts Generals es configuren i es constitueixen en òrgan colegislador, potestat legislativa que comparteixen el rei i els tres braços o estaments (eclesiàstic, nobiliari o militar, i el popular o de les ciutats reials). I aquí és inevitable referir-se a l'expansió del *ius commune*, la seva introducció a la Península i molt especialment al Principat de Catalunya, on acaba convertint-se en l'element integrador de tot el seu sistema jurídic. També és el moment de consolidació de la monarquia, de l'expansió mediterrània de Catalunya i de la configuració definitiva mercès al nou dret comú d'un nou règim municipal integrat per les universitats (no oblidem el Consell barceloní de Cent), en el Govern del qual participen els distints estaments locals. Mas i Solench ens descriu el nou dret, amb la legislació de Corts com la seva primera font (constitucions, capítols i actes de cort), i de manera particular la formació del nou sistema jurídic mercantil marítim amb les seves primeres manifestacions escrites en aquest segle XIII i que cristal·litza amb l'aparició de la compilació del *Llibre del Consolat de Mar*. Conclou aquest capítol, com d'altres, amb un repàs de les institucions de dret privat que es desenvolupen en aquest moment històric, amb les seves principals manifestacions i les seves fonts jurídiques.

El sisè capítol correspon al període que l'autor qualifica «d'unificació del dret». S'inicia amb el canvi de dinastia el 1410, amb els Trastàmara, segueix amb

l'aparició de la primera compilació de dret català el 1495, i es dedica una especial menció a la preeminència que adquireixen en aquell moment els juristes en la seva tasca d'interpretació del dret i que fa que es converteixin en una nova font que cobreix les llacunes del dret general del país. D'aquest segle destaquen la reorganització del Govern reial de la Corona i, en particular, la de l'Administració de Justícia, amb l'aparició de la Reial Audiència de Barcelona; la implantació del nou Tribunal de la Inquisició; i la desaparició dels *remences*, arran de la sentència reial arbitral de Guadalupe, de 1486, després dels greus conflictes que enfronten els pagesos de la Catalunya Vella amb els seus senyors (amb la derogació entre altres, dels anomenats *mals usos* o *abusos senyoriais*).

En el capítol setè Mas i Solench s'ocupa dels segles XVI i XVII, sota la dinastia austríaca, amb la introducció d'una nova estructura de govern que perdurarà fins a principis del segle XVIII amb la Nova Planta. A finals del segle XV es produeix la unió dinàstica amb Castella i Lleó, i el Principat conserva les seves institucions i el seu dret. D'aquesta època és la segona compilació del dret català (1588/1589), perviuen els drets municipal i senyorial, sense perjudici d'un cada vegada més ampli dret general amb una primera font que segueix sent la legislació de Corts, seguida per la jurisprudència d'autor de la Reial Audiència i que finalment es completa amb la supletòria dels drets canònic i civil o romà, com es reconeix oficialment el 1599.

El capítol vuitè tracta d'allò que Mas i Solench denomina «la decadència del dret català». Ens trobem en el segle XVIII, i aquí cal assenyalar que, precisament aprofitant el jurament del nou rei de la dinastia borbònica, Felip V, el 1702 se celebren les que són les últimes Corts Generals dels catalans, en les quals, a més d'una ingent producció legislativa, s'acorda la publicació de la tercera compilació del dret general català (que apareix el 1704). Però després de la Guerra de Successió i amb la promulgació del Decret de la Nova Planta de la Reial Audiència de Barcelona, desapareixen les institucions jurídicopolítiques del país, mentre que s'autoritza per acte de nova disposició reial que es conservi el dret privat civil, el mercantil, el criminal i el processal (civil i criminal) propis. Malgrat tot, sense un òrgan legislatiu propi el dret català havia d'estancar-se, sense possibilitat de desenvolupar-se ni actualitzar-se, amb la qual cosa la seva supervivència arriba a posar-se en dubte. El Tribunal Suprem de l'Estat ja al segle XIX serà de fet el que complirà aquelles funcions quant als processos que arriba a conèixer, però evidentment de manera molt limitada. El dret català històric passa a formar part de la família dels anomenats *drets forals peninsulars*; però ben aviat sofreix, com d'altres, l'assetjament del constitucionalisme i del moviment codificador i uniformitzador propi de l'estat liberal. Amb l'últim i definitiu projecte de Codi civil de 1889, es resol relativament la qüestió, de manera que es

respecten les varietats forals subsistents al territori espanyol i es confirma en tot cas el caràcter de dret comú del mateix Codi. Conclou el nostre autor aquest capítol referint-se als distints moviments que sorgeixen a Catalunya al llarg d'aquest segle XIX de reivindicació del dret propi, que sens dubte influeixen en aquella decisió final de respecte vers els anomenats *drets forals*.

Finalment, el capítol novè del llibre tracta, ja al segle XX, de la recuperació institucional i jurídica de Catalunya en la II República, amb l'aprovació d'un primer Estatut d'autonomia, que inicia un procés frustrat finalment per la Guerra Civil i l'adveniment del nou règim sorgit del conflicte armat. En tot cas, Mas i Solench es refereix a aquell moment històric que es reconduïx amb la recuperació de la democràcia a partir de 1975 i la restauració de la Generalitat de Catalunya, l'aprovació del nou Estatut d'autonomia (1979), la constitució del seu Parlament i altres institucions de govern propi, sense oblidar que el nou règim constitucional i estatutari confereix a la cambra catalana la competència en matèria legislativa de l'àmbit civil.

Finalment, en els seus apèndixs I i II, Mas i Solench ens presenta, en el primer, una relació amb la seva transcripció parcial de documents fonamentals de la història del dret català (la capitular carolíngia de 844, constitucions de pau i treva, capítols dels *Usatges de Barcelona*, del *Llibre del Consolat de Mar*, etc.), i en el segon, ordenades alfabèticament, les fonts del dret català, acompanyades d'una breu però completa descripció.

L'obra acaba amb la insistència per part de l'autor en dos fets: d'una part, l'actitud del poble català de preservar la seva personalitat, i de l'altra la seva voluntat i el seu esforç constant per a mantenir i conservar el seu dret al llarg de tota la seva història. Després d'aquest apartat, segueix la relació bibliogràfica que sustenta en part aquesta magnífica obra, i un índex onomàstic de gran interès.

En definitiva, Josep M. Mas i Solench ens presenta aquesta seva nova aportació a la història del dret català, una més d'una ingent producció i que esperem que no sigui l'última. L'obra del nostre autor té un marcat caràcter divulgador, de summa importància atès que vol arribar al públic en general, a aquesta societat catalana que en bona part desconeix la realitat històrica del seu país. També és una obra de notable erudició historicojurídica, com afirma el doctor Font i Rius, que, amb un llenguatge assequible, esdevé imprescindible per als estudiosos de la història catalana en general i en particular per als estudiants d'història del dret interessats en la de les institucions catalanes.

Josep Serrano Daura

Universitat Internacional de Catalunya